

AKADEEMILINE PÕLLUMAJANDUSLIK SELTS

(1920 - 1940)

J. Kuum

Varsti pärast Tartu ülikooli taasavamist 1919. aastal kujunesid alma mater'i tiiva all mitmesugused organisatsioonid väga erinevate kultuuriliste probleemide lahendamiseks, oma liikmete kasvatamiseks ja ettevalmistamiseks ning nende ees seisvate ülesannete edukaks täitmiseks.

Üheks selliseks organisatsiooniks oli ka Akadeemiline Põllumajanduslik Selts (APS), mis asutati Tartu ülikooli põllumajandusteaduskonna juurde 1920. a. novembrikuul. Selle seltsi liikmeteks olid üliõpilased (põhiliselt põllumajandusteaduskonnast), õppejõud ja põllumajandusteaduskonna lõpetanud agronoomid. APS-i ülesandeks seati: liikmete arendamine ja kasvatamine tulevaseks agronoomiliseks kutse-

tööks, kodumaa põllumajanduse edendamine ja põllumajandusega seotud uuringute korraldamine.

Seltsi põhikirjas (1920) öeldakse: 1) põllumajandusliku seltsi siht on üliõpilaste igakülgsele arenemisele kaasa aidata ja Eesti põllutööökultuuri tõsta. Oma sihtide saavutamiseks korraldab selts teaduslikke töid, töö- ja vaidluskoosolekuid, avalikke kõnesid ning annab välja põllumajanduslikku kirjandust /2/.

Selts püüdis olla põllumajandusüliõpilaste, õppejõudude ja vilistlaste ühiseks ühendavaks perekaks ja koduks ning jääda võimalikult kõrvale tolle aja kodanlikest poliitilistest parteidest. Oma liikmete arvu, tegevuskava ulatuse ja mitmekesisuse poolest loeti APS-i tolle aja Tartu ülikooli juures üheks kõige teguvõimsamaks ja tugevamaks organisatsiooniks.

APS-il oli liikmeid aastati järgmiselt:

Aasta	Liikmete üldarv	Aasta	Liikmete üldarv
1920	56	1928	428
1921	93	1929	366
1922	117	1930	401
1923	137	1931	232
1924	196	1936	246
1925	256	1937	264
1926	319	1938	274
1927	419	1940	295

APS-i liikmete arvus toimus 1931. a. alates tagasimine. Seda põhjustas peamiselt põllumajandusteaduskonda sisestuvate üliõpilaste arvu vähenemine. Kui kahekümnendate aastate lõpul astus põllumajandusteaduskonda aastas 60-70 üliõpilast, siis 1933. a. sügisel oli neid ainult 13. Seejärel kahanes ka APS-i liikmete juurdekasv ja arv.

Põhilise osa APS-i liikmetest moodustasid põllumajandusteaduskonna agronoomiaosakonna üliõpilased. Näiteks 1929. a. oli neist 73 % APS-i liikmed. See näitab, et APS kujunes põllumajandusteaduskonna agronoomiaosakonna üliõpilastele nagu teiseks akadeemiaks. Ka põllumajandusteadus-

konna õppejõud olid peaaegu kõik APS-i liikmed ning töötasid selles elavalt kaasa. Pidevalt suurenes ka väljaspool ülikooli olevate liikmete arv, sest kõik agronoomid, kes üliõpilaspõlves olid astunud APS-i liikmeteks, jäid sinna ka pärast stuudiumi lõpetamist. Kuid peale nimetatute oli liikmeteks veel õppejõude ja üliõpilasi ka teistest teaduskondadest.

Nii näiteks olid 1940. a. APS-i eluaegseteks liikmeteks mag. chem. O. Hallik, mag. agr. J. Hindriko, K. Jaama, dr. agr. E. Jaska, dr. agr. E. Järvesoo, dr. agr. M. Järvik, mag. agr. A. Kivimäe, mag. agr. A. Käspre, dr. agr. P. Köpp, K. Leius, dr. sc. nat. E. Lepik, dr. agr. E. Liik, dr. agr. A. Miljan, mag. agr. A. Muuga, mag. agr. J. Nõu, Th. Pool, A. Raidla, dr. agr. L. Rinne, dr. agr. N. Rootsi, mag. agr. P. Rubel, S. Rubel, H. Sarv, dr. phil. nat. J. Sarv, mag. agr. H. Sutter, prof. emer. A. Thomson, mag. agr. R. Toomre, A. Truu, mag. agr. E. Vint, med. vet. L. Voltri, mag. agr. L. Yllõ jt. Liikmeteks olid: E. Kaarep, M. Karelson, J. Klaar, P. Kutti, E. Lemming, H. Muring, H. Neerut, A. Pung, M. Särev, K. Vaher, M. Viirand jt. Nendest paljud on Nõukogude Eesti põllumajanduses juhtivatel kohtadel või Eesti Põllumajanduse Akadeemias õppejõududeks.

APS-i esimeheks oli 1920. a. K. Zolk (Leius) ja 1921. a. alates prof. P. Köpp.

APS püüdis lahendada kahte liiki ülesandeid: 1) oma liikmete mitmekülgne arendamine ja kasvatamine tulevaseks edukaks kutsetöök, 2) kodumaa põllumajanduse edendamine ja uurimistöö läbiviimine.

Esimese ülesande täitmine puudutas peamiselt liikmeid ja kogu see tegevus toimus põhiliselt seltsi ruumides. Ülikooli ülesandeks loeti peale vajalike teadmiste andmise ka üliõpilaste kasvatamist ja nende rakendamist paljude eluliselt tähtsate küsimuste lahendamisel. Kuid töö loengutel ja praktikumides kandis üldiselt ametlikku ilmet ning kogu tegevus oli piiratud reeglite-määrustega ning programmidega. Ka ülikooli õppejõud seisis selles tegevuses üliõpilastest teatavas kauguses. Märksa kodusem, tegevusvabam ja algatusküllasem oli aga tegevus teaduslikus seltsis, mis ülikooli tööd täiendas. Siin seisis vanemad ja nooremad liik-

med, õpetajad ja õpilased üksteisega ühesugustel alustel ning seega üksteisele märksa lähemal. Siin suudeti hoopis paremini üksteist mõista, arvestada üksteise tundeid ja soove ning vastastikku usaldada. Kõik see lõi soodsa aluse noorte kasvatamiseks ja arendamiseks tulevase kutsetöö jaoks.

APS-il olid oma ruumid südalinnas (Nõukogude väljak 8, teisel korrusel, 1933. a. alates H. Abovjani tn. 5). Sinna asutati raamatukogu ja lugemislauad. Raamatukogusse hangiti eeskätt üliõpilastele vajalikke õppe- ja käsiraamatuid. Raamatukogu pidev iga-aastane täiendamine viis selleni, et see kujunes varsti üheks suuremaks ja paremaks põllumajandusalaseks raamatukoguks Eestis. APS-i raamatukogus oli 1937. a. lõpuks 4750 köidet raamatuid. Ajakirjadest käis välismaiseid 17 ja kodumaiseid 16 ning lugemistoas oli 15 kodumaist ja 2 välismaa ajalehte. Huvitav on märkida seda, et APS-i raamatukogu inventariraamatus on esimese raamatuna sisse kantud (27. XI 1921): "H. Pögelmann - Majandusteaduse õpetus. "Edu". Peterburg, 1907" /3/.

Üliõpilased kasutasid loengute vaheaegu lugemislauas olevate ajakirjade ja ajalehtede lugemiseks. Lugemislauas oli ka teadete tahvel, kuhu ka üliõpilased võisid oma "kirjakesi" üksteisele välja panna.

Kord nädalas korraldati nn. kõnekoosolekuid, kus ettekannetega tähtsamatest põllumajanduslikest päevaküsimustest esinesid nii seltsi liikmed kui ka juhtivad põllumajandustegelased väljastpoolt. Sel teel saadi ülevaade tähtsamate põllumajanduslike asutuste tegevusest ja mitmesugustest põllumajandust edasiarendavatest abinõudest, mida ülikool otsestelt ei õpetanud. Leiti, et kõik see on tulevastele agronoomidele tähtis.

"Kõnekoosolekud olid huvitavad ja neist võeti alati rohkesti ja elavalt osa," räägib seltsi liige dots. S. Rubel. Kõnekoosolekutel võis näha ka õppejõude, eriti assistente, ning vanemaid agronome, kes Tartus viibides ei jätnud külastamata ka APS-i /4/.

APS-i juhatuses oli peale esimehe, sekretäri, laekuri jt. ka veel majajäsa. Viimane korraldas majaema abiga laupäeviti APS-i liikmetele, eeskätt üliõpilastele puhkeõhtuid, mis olid muide alkoholsete jookideta.

APS-i liikmete enesearendustöö ei piirdunud ainult liikmete isetegevusega seltsi kitsamas ringis, vaid liikmed rakendusid ka paljude tegelike küsimuste lahendamisele, millest põllumajandusele oli otsene kasu. Nii koostati APS-i poolt käsiraamatuid põllumeestele, anti välja ajakirju "Talluperenaine" ja "Agronoomia", viidi läbi uurimistöid põllumajandusolude selgitamiseks, koguti põllumajanduslikku vaimset vanavara, aidati kaasa koguteose "Eesti" koostamisele jne.

Juba algusest peale oli APS-i tegevuskavas ka põllumajandusmuuseumi asutamine ning sellele kaastöö tegemine /1/.

Üldkoosolekul 11. III 1921. a. oli arutuse all põllumajandusmuuseumi asutamine. Sõna võttis Tartu Ülikooli põllutööriistade ja -masinate õppejõud A. Luksepp, kes ütles: "Põllutöö muuseumi all tuleb meil alguses mõista õppeabinõude kogu, millest praegu suurt puudust tunneme. Kuid edaspidi tuleks ka tema aegloolist tähtsust silmas pidada, sest muuseum peab olema ju kogu rahva mineviku ja oleviku eluolu peegel. Praegune Ülikooli põllutööriistade koguke pole nimetamisvääriline: need mõned asjad, mis jäänud meile Vene ajast, on vahest ainult veel aegloolise tähtsusega. Samuti ei ole ka Eesti Rahva Muuseumis pääle mõne üksiku juhusliku eksemplari midagi. Põllutöö muuseum tuleks asutada ülikooli juurde. Tema asutamises võiksid kaasa aidata üliõpilased, korjates üksikuid vähemaid põllutööriistu, kuna suuremad ja kallimad masinad saaks vabrikulist." Saanud koosolijailt põhimõttelise nõusoleku muuseumi asutamisele kaasa aidata, tegi A. Luksepp ettepaneku asutada APS-i juurde väike komisjon - umbes 3 liikmeline -, kes võtaks enda peale organiseerimistööd: töötaks välja plaanid, riistade nimekirjad, annaks kogumiseks juhtnõore jne. Vajalike ruumide ja raha puudumisel jäi see ilus algatus kahjuks aga teostamata.

APS-i liikmete aktiivsuse arendamiseks ja viimase abil enese täiendamiseks ning teaduslikuks uurimistööks oli rohkearvuliselt mitmesuguseid toimkondi. Tegutsesid järgmised toimkonnad: raamatukogu, oskussõnade, "Ühispere", kõnede ja arvustuste, kodumaa põllumajanduse uurimise, kodumajanduse, põllumajandusliku ajakirjanduse kodifitseerimise, raadio, fotode, seemnekogude ja herbaariumide, põllumehe käsiraamatu,

"Taluperenaise", "Agronomia" jne. toimkond. 1938. a. asutati veel prof. P. Rubeli juhatusel töötav agraarpoliitika toimkond. See toimkond tegeles ka tööuurimisega.

Kuna eestikeelseid põllumajanduslikke oskussõnu oli veel vähe ja puudulikult, siis lasus nende väljatöötamine oskussõnade toimkonnal. See toimkond alustas tegevust 1921. a. kahes sihis: 1) asuti koguma rahvakeeles tarvitusel olevaid oskussõnu ja 2) looma oskussõnu vastavalt mõistetele ja võrkeelsetele terminitele. Sõnade arutamiseks moodustati komisjonid vastavate alade eriteadlastest ja keeleteadlastest. Komisjoni tööst võtsid osa ka toimkonna liikmed - üliõpilased, kes tegid tehnilise töö. Selle töö tulemusena ilmusid oskussõnad trükitult paljudelt erialadelt, nagu maaviljelus (1923), sordiaretus (1924), aiandus (1926), loomade söötmine (1930), taimekaitse (1932), koduloomade eksterjäär (1935) jt. Keeleteadlasena võttis oskussõnade moodustamisest osa J.V. Veski.

APS hakkas kodumaa põllumajanduse toimkonna kaudu 1923. a. alates tegelema ka meie endisaegse põllumajanduse uurimisega. Selleks koostati vajalik töökava käsikäes Eesti Rahva Muuseumiga. Töö juures talitati selliselt, et Eesti Rahva Muuseum andis nende kihelkondade uurimiskirjeldustest, kus tema uuris, ära kirjad APS-ile ja APS andis enda poolt tehtud kihelkondade uurimiskirjeldustest ära kirjad Eesti Rahva Muuseumile. Kuni 1930. aastani uuriti niiviisi APS-i poolt läbi 23 kihelkonda. Sellest uurimistööst võtsid APS-i liikmetena edukalt osa Kr. Jaama, H. Jänes, A. Käsebier (Käspre), E. Vardja, A. Kääparin, O. Tealane, J. Hirsch jt. Nimetatud uurimismaterjali kasutas ka toleaeagse Eesti Rahva Muuseumi direktor J. Manninen oma uurimuste koostamiseks.

Kodumajanduse toimkond kutsuti ellu 1925. a. detsembris. Toimkonna sihiks oli: 1) anda tulevastele naisagronoomidele üldisi teadmisi ja oskusi kodumajanduslikes küsimustes, millega neil kui naistel tuli tegelikus elus agronoomilise töö kõrval kokku puutuda, ja 2) selgitada ja uurida kodumajanduse seisukorda kodumaal ning aidata võimalust mööda kaasa kodumajanduse edasiarendamisele. Toimkonna poolt otsustati hakata välja andma maanaiste kodumajanduse ja ko-

dukultuuri ajakirja "Taluperenaine", milleks 1927. a. moodustati eritoimkond. "Taluperenaine" alustaski APS-i toimetusel ilmumist 1927. aastal ning ta kujunes üheks loetavaks ja oodatumaks kodumajanduslikuks ajakirjaks. Selle ajakirja tellijate arv oli suur, milleks näiteks 1937.a. tuli ajakirja trükkida 26 500 eksemplari. Eriti hinnatav on see töö, mida "Taluperenaine" tegi rahvarõivaste propageerimise alal. "Taluperenaise" kaasaandena hakati 1936.a. alates välja andma värvitrükis eri kihelkondade rahvarõivaid ja käsitöid. "Taluperenaise" osa kodukultuuri tõstmisel oli märkimisväärne. "Taluperenaise" poolt korraldati peale trükisõnaliste väljaannete veel kangakudumise ja rahvarõivaste õblemise kursusi.

Et eestikeelset põllumajanduslikku kirjandust oli vähe, siis kujunes APS-il tähtsaks tööks "Põllumehe käsiraamatu" väljaandmine. Selle käsiraamatu I osa - "Üldine taimekasvatus" (364 lk.) ilmus 1926.a. tiraažiga 5000 eks., II osa - "Eri-taimekasvatus" (366 lk.) 1928. a. tiraažiga 7000 eks., III osa - "Aiatöö-õpetus" (398 lk.) 1930. a. Kõikide nende osade toimetajaks oli A.Käsebier (Käspre). Käsiraamatu IV osa - "Loomakasvatus" I (üldosa, veisekasvatus, piimandus) (392 lk.) ilmus 1934. a. ja V osa - "Loomakasvatus" II (hobuse-, sea-, lamba-, kitse-, kodujänese-, karuslooma- ja linnukasvatus ning kalandus) (428 lk.) 1935. a. Kahe viimase osa toimetajaks oli A. Kivimäe. Ettevalmistusi tehti nimetatud käsiraamatu I osa uustrüki ja VI ja VII osa - põllumajanduse käitisõpetus - väljaandmiseks.

APS hakkas 1926. a. alates koos Eesti Agronoomide Seltsiga välja andma akadeemilist põllumajanduslikku ajakirja "Agronoomia". See ajakiri oli teadusliku sisuga ning mõeldud põhiliselt agronoomilise eriharidusega lugejatele, kuid ka enam arenenud tegelikele põllumeestele. 1930. a. alates võttis APS enda peale "Agronoomia" talitustöö tasuta tegemise. "Agronoomia", mis ilmus aastail 1921-1940, oli kõrge teadusliku tasemega põllumajanduslik ajakiri.

Oma üliõpilastest liikmetele võimaldati APS-i poolt "Agronoomia" tellimist poole hinnaga, kusjuures teise poole tellimishinnast tasus APS. Soodustusi "Agronoomia" tel-

limisel kasutati näiteks 1937. a. 28 üliõpilase poolt. APS-i poolt toimus ka põllumajanduslike ajakirjade bibliografeerimine. Kogu kodanluseaegne põllumajanduslik ajakirjandus oli APS-i kogus bibliografeeritud ning kõik artiklid sisu ja autorite järgi süstematiseeritud.

Seega oli APS oma "Põllumehe käsiraamatu", "Talupere-naise", põllumajanduslike oskussõnade ja "Agronomia" kaasväljaandjana suurimaks kirjastajaks põllumajanduse alal.

APS-i poolt toimus koguteose "Eesti" põllumajandus-alaste ülevaadete andmine.

APS suunas ka stipendiaate välismaale põllumajandust õppima. Samuti võttis ta ise välismaa stipendiaate vastu. Ka kodu- ja välismaa õppereiside organiseerijaks oli APS, samuti võttis ta vastu ekskursioone välismaalt.

APS-i aastapäeva pidustustel 16. novembril 1930. a. kirjutati pidulikult alla APS-i ja Helsingi ülikooli juures asuva põllumajandusüliõpilaste ühingu "Sampsu" vahelisele sõpruslepingule. Selles lepingus nähti ette: 1) korraldada vastastikuseid ettekandeid, 2) korraldada õppereise mõlema le maale, 3) hankida võimaluste kohaselt stipendiume õppi-miseks kummagi maa põllumajanduse alal, 4) sooritada ven-nasmaades praktikume, 5) vahetada kirjandust ja uurimistu-lemusi.

Allakirjutatud lepingut täideti ka tegelikult. APS kü-lastas oma ekskursioonidega Soome "Sampsat" mitmel korral, samuti suunati sinna stipendiaate.

Igal aastal korraldati APS-i poolt traditsioonilisi suvepäevi, mis toimusid tavaliselt pärast jaanipäeva esime-sel pühapäeval. Korraldajateks olid Raadi katsejaamades õp-pepraktikal viibivad kolmanda kursuse üliõpilased. Suvepäe-vale sõitis üle kogu Eesti kokku vanemaid ja nooremaid ag-ronoome, et värskendada sidemeid seltsiga ja omavahel. Su-vepäev avati päikesetõusu ajal. Hommikupoolne aeg kulus ta-valiselt Raadi katsejaamadega tutvumiseks ja ettekannete kuulamiseks. Õhtupoolikul toimusid aga ekskursioonid eeaku-julikumatessse taludesse, põllutöökoolidesse või asutustesse. Õhtu oli pühendatud seltskondlikule osale. Suvepäev lõppes tavaliselt koos järgmise päeva päikesetõusuga.

Näiteks 1928. a. 22. juulil peetud APS-i suvepäev oli järgmise päevakorraga:

22. VII päikese tõusul Avamine Raadi mõisas
kell 5 Sõit Vasula Kodumajanduskooli
kell 9 Vasulast tagasisõit Raadile
kell 10 Koosolek Raadil:
a) Avamine
b) Juhatuse aruanne ja tegevuskavad
c) Toimkondade tegevusaruanded ja tegevuskavad
d) Jooksvad asjad
kell 12.30 Katsejaamade tegevusega tutvumine
kell 14.30 Lõuna
kell 16 Pildistamine
kell 16...20 Omavaheline vestlus
kell 20 Õhtusöök
kell 22 Lõke, ilutulestik, muusika jne.
23. VII päikese tõusul Lõpp

Kõik see näitab, et APS-i tegevus oli väga mitmepalge-
line ja agronoomide ettevalmistamiseks ning täiendamiseks
suure tähtsusega ja viljakas. APS oli täie õigusega ko-
danliku aja põllumajandusteaduskonna üliõpilaste vaimse elu
keskuseks. Ta tegeles viljakalt 1920.-1940. aastani. Pärast
seda, sõja ja Saksa okupatsiooni aastatel, ta tegevus soiu-
kus. Selts likvideeriti 1949. a.

K i r j a n d u s

1. Akadeemilise Põllumajandusliku Seltsi üldkoosolekute protokollid. TRÜ tead. raamatukogu, f. 56, s.-ü. 7, 8, 9, 10.
2. Akadeemilise Põllumajandusliku Seltsi põhikiri 1920. TRÜ tead. raamatukogu, f. 56, s.-ü. 1.
3. Akadeemilise Põllumajandusliku Seltsi raamatukogu inventari raamat. TRÜ tead. raamatukogu, f. 56, s.-ü. 19, 20.
4. Akadeemiline Põllumajanduslik Selts 1920 - 1930. APS-i kirjastus. Tartu, 1930. 40 lk.